

ГРОШОВИЙ ОБІГ У СИСТЕМІ ФІНАНСОВОГО ПРАВА

У статті зазначено, що право грошового обігу як підгалузь фінансового права є сукупністю правових норм, що регулюють суспільні відносини, які виникають з приводу процесу (порядку) руху готівкових і безготівкових грошових коштів. Предметом права грошового обігу є суспільні відносини, що виникають з приводу процесу (порядку) руху грошових коштів. Суспільні відносини, що складаються в процесі формування, розподілу й використання державних фондів грошових коштів, регулюються нормами фінансового права, тому розрахункові відносини є фінансово-правовими, якщо одним із суб'єктів цих правовідносин є держава як власник державних грошових фондів. Правовідносини у сфері грошового обігу є врегульованими нормами права суспільні відносини, що виникають з приводу встановлення й виконання процесу (порядку) обігу на території конкретної держави готівкових і безготівкових грошових коштів як у національній, так і в іноземній валюті.

Ключові слова: грошовий обіг, переказ, гроші, фінансова діяльність, платіжна система, безготівкові розрахунки, банкноти, монети.

У правовій науці під фінансовим правом традиційно розуміють сукупність юридичних норм, що регулюють суспільні відносини, які виникають у процесі фінансової діяльності держави та органів місцевого самоврядування. У свою чергу, фінансова діяльність держави є процесом планомірного утворення, розподілу й використання державою та органами місцевого самоврядування фінансових ресурсів через свої грошові фонди для виконання поставлених завдань. Отже, предмет фінансового права становлять суспільні відносини, що виникають у процесі діяльності держави та органів місцевого самоврядування з планомірного утворення (формування), розподілу й використання централізованих і децентралізованих грошових фондів (фінансових ресурсів) з метою реалізації своїх завдань.

Мета статті – дослідити місце грошового обігу в системі фінансового права.

У вітчизняній юридичній науці до правових проблем організації та функціонування національною й платіжною систем, а рівно правовій природі грошей і грошового обігу традиційно не приділяли і не приділяють спеціальної уваги. Проте на сьогодні ці питання досліджують Є. О. Алісов, Л. К. Воронова, М. П. Кучерявенко, Т. А. Латковська, А. О. Монаєнко, О. П. Орлюк, Н. Ю. Пришва та ін.

Як і будь-яка інша галузь права, фінансове право складається з множини окремих фінансово-правових норм. Проте фінансове право – це не просто сукупність правових норм, а їх структурована система. У цій єдиній системі фінансово-правові норми в певній послідовності та взаємозв'язку групуються в правові інститути й більші підрозділи. Об'єднання фінансово-правових норм у правові інститути та підгалузі об'єктивно зумовлене неоднорід-

ністю суспільних відносин, що становлять предмет фінансового права.

Інститут права – це порівняно невелика, стійко відокремлена група правових норм, що регулюють певний різновид пов'язаних між собою однорідних суспільних відносин. Якщо юридична норма – це “початковий елемент”, “жива” клітинка правової матерії, то правовий інститут є первинною правовою спільністю. Правові інститути покликані регламентувати окремі ділянки, фрагменти, сторони суспільного життя. Інститут – складова, блок, ланка галузі права. У кожній галузі їх множина, вони мають відносну автономію, оскільки кожен з них об'єднує норми права, що регулюють певною мірою самостійні групи суспільних відносин. Об'єднання норм права в окремий правовий інститут можливе, якщо вони взаємопов'язані між собою за предметно-функціональною ознакою й регулюють конкретні види суспільних відносин.

Суспільні відносини, що становлять предмет фінансового права, дуже різноманітні й неоднорідні, у зв'язку із чим фінансово-правові норми, що регулюють однорідні суспільні відносини, які виникають у процесі здійснення державою фінансової діяльності, групуються у фінансово-правові інститути. Таким чином, фінансово-правовий інститут є законодавчо відокремленою сукупністю правових норм, що забезпечують комплексне регулювання певної групи однорідних суспільних відносин, що входять у предмет фінансового права. Серед таких, як приклад, можна назвати інститут фінансового контролю, інститут державних доходів, інститут податкового контролю, інститут готівкового грошового обігу тощо.

У свою чергу, споріднені правові інститути, що об'єднують юридичні норми однієї галузі права, утворюють підгалузь права. Ці правові утворення регулюють окремі досить великі масиви суспільних відносин, що

відрізняються певною специфікою й певною родовою відокремленістю. Для підгалузі права характерна наявність у її складі декількох правових інститутів з одночасним виділенням деяких загальних станів, властивих усім інститутам, що входять до підгалузі. Це цілісне за складом і предметом регулювання утворення, яке регламентує особливу сферу відносин у межах ширшого комплексу тієї або іншої галузі права.

Таким чином, підгалузь фінансового права об'єднує норми декількох фінансово-правових інститутів, що регулюють окремі відносно відокремлені суспільні відносини, що виникають у процесі здійснення фінансової діяльності держави. У межах фінансового права традиційно виділяють дві підгалузі: бюджетне та податкове право. Проте на сьогодні існують ще дві відносно нові наукові концепції, що обґрунтовують виділення в системі фінансового права підгалузі державного й самоврядного фінансового контролю та права грошового обігу.

Хотіли б особливо зазначити, що групування правових норм у галузі, підгалузі й інститути має значення виключно для правової науки. Така систематизація, безумовно, істотно полегшує процес наукових досліджень правової матерії та аналізу законодавства, а також значно спрощує викладання й вивчення правових актів у межах різних освітніх програм. Проте загалом цей поділ багато в чому умовний, що підтверджують поступове обростання системи вітчизняного права так званими комплексними галузями права. Очевидно, що законодавець, приймаючи закон, або інший державний орган чи посадова особа, наділені правом приймати підзаконні нормативно-правові акти, мають на меті врегулювати певні суспільні відносини й навряд чи замислюються над тим, до якої галузі, підгалузі та правового інституту належать правові норми, закріплені в цьому нормативно-правовому акті.

Усе вищесказане справедливо й щодо системи фінансового права. Поділ фінансового права на підгалузі багато в чому є умовним. Податкове право нерозривно пов'язане з бюджетним, оскільки податкові надходження становлять значну частину бюджетних доходів. Отже, податкове право в частині інституту оподаткування фізичних осіб і інституту оподаткування юридичних осіб перетинається з інститутом державних доходів, що належить до бюджетного права. З іншого боку, податкове право не вичерпується двома зазначеними інститутами, тому не повністю збігається з інститутом державних доходів, що входить до системи бюджетного права.

Що ж до права грошового обігу, то воно нерозривно пов'язане з податковим і бюджетним правом, оскільки регулює всі відносини, пов'язані з перерахуванням податкових надходжень та неподаткових доходів до державних бюджетних і позабюджетних фондів, а також відносин, що виникають при перерахуванні коштів з державних грошових фондів на конкретні державні витрати [1, с. 154]. Іншими словами, будь-

який рух грошових коштів у державних грошових фондах (надходження, розподіл, списання) регулює право грошового обігу.

Усередині галузі фінансового права існує дві частини (загальна й особлива), декілька підгалузей (наприклад, бюджетне право, податкове право) і ряд правових інститутів (наприклад, інститут фінансового контролю, інститут державних доходів, інститут державних видатків) [2, с. 45].

Найбільші підрозділи фінансового права – частини: загальна й особлива. До загальної частини належать норми фінансового права, що закріплюють загальні принципи, правові форми й методи фінансової діяльності держави, які визначають суб'єктів фінансових правовідносин, їх права і обов'язки, що встановлюють загальні основи організації фінансового контролю, його форми й методи. Усі ці норми діють у масштабі всієї фінансової діяльності держави.

Особлива частина складається з декількох правових підгалузей, що включають відповідні фінансово-правові інститути. При цьому підгалузі й інститути розташовані в певному науково обґрунтованому порядку та логічній послідовності.

Так, основною підгалуззю фінансового права, поза сумнівом, є бюджетне право, оскільки в бюджетній системі акумульовано основні державні фінансові ресурси, які забезпечують діяльність органів державної влади. У свою чергу, бюджетне право включає інститут державних доходів, до якого належать норми, що регулюють податкові відносини й відносини, які виникають з приводу неподаткових доходів держави. У нерозривному зв'язку з інститутом державних доходів перебуває інститут державних видатків, норми якого регулюють виділення державних коштів або на безвідплатній і безповоротній основі, або на умовах платності та зворотності, для діяльності й розвитку підприємств, організацій, установ, крім того, норми цього інституту регулюють відносини з обслуговування державного боргу.

Ми не поділяємо думку більшості українських учених, що розглядають інститут банківського кредитування як фінансово-правовий інститут. Ряд авторів вважає, що банківський кредит не може бути включений до предмета фінансового права.

Через систему банків акумульовано, можливо, найбільше грошових коштів, проте ці грошові фонди не є державними, отже, відносини, що виникають з приводу формування й витрачання коштів із цих грошових фондів, не є фінансовими і, відповідно, не входять до предмета фінансового права. Предметом фінансового права є відносини, що складаються в процесі формування й витрачання саме державних грошових фондів.

У зв'язку із цим до системи фінансового права може бути включений тільки інститут державного кредитування, а інститут банківського кредитування виходить за межі предмета регулювання фінансового права, тому не є фінансово-правовим інститутом.

Аналогічна аргументація може бути використана для виведення інституту недержавного страхування із системи фінансового права. Норми ж інституту державного страхування мають бути зараховані до фінансово-правових норм.

При цьому норми, що регулюють державне кредитування й державне страхування, рівною мірою можуть бути зараховані як до інституту державних доходів, так і до інституту державних видатків [3, с. 40].

Ми підтримуємо концепцію виділення в межах фінансового права підгалузі, що об'єднує правові норми, які регулюють грошовий обіг в Україні [2, с. 388]. До цієї підгалузі входять інститути готівкового грошового обігу, безготівкового грошового обігу й інститут валютного обігу. Необхідно особливо підкреслити, що під правовим регулюванням грошового обігу ми розуміємо нормативне закріплення (встановлення) порядку руху грошової маси. Дуже важливо зазначити, що саме порядок руху грошових коштів, а не основа (причина) їх руху є предметом фінансово-правового регулювання.

Підстави руху грошової маси можуть мати різну правову природу. Наприклад, якщо перехід права власності на грошові кошти зумовлений угодою, то природа основи руху грошей від одного власника до іншого буде цивільно-правова. З іншого боку, основою руху грошових коштів може бути обов'язок громадянина або юридичної особи сплатити податки, у цьому випадку причина грошового обігу має фінансово-правову природу, а виконання обов'язку сплатити штраф за здійснення адміністративного проступку, опосередковане рухом грошей від правопорушника до держави, має адміністративно-правову природу. Проте, попри те, що правова природа підстав руху грошових коштів може бути як цивільно-правовою, так і адміністративно-правовою й кримінально-правовою, або мати у своїй основі трудові правовідносини, регулювання порядку руху грошової маси, тобто процесу переходу грошових коштів від одного власника до іншого, регламентація механізму здійснення будь-яких розрахунків, незалежно від правової природи зобов'язань, завжди має фінансово-правову природу.

Встановлення порядку руху грошової маси в готівковій і безготівковій формі є одним з основних напрямів фінансової діяльності держави [5, с. 677]. Формально цей процес не є діяльністю з формування, розподілу й використання централізованих та децентралізованих фондів грошових коштів, проте грошовий обіг опосередкує і формування, і розподіл, і використання цих фондів. Відсутність правового регулювання грошового обігу, тобто встановленого порядку руху грошових коштів, зробила б неможливим саме існування економіки, заснованої на товарно-грошовому господарстві, і виключила б здійснення будь-якої фінансової діяльності, у тому числі державної. Іншими словами, законодавчо закріплений

порядок грошового обігу є необхідною умовою здійснення фінансової діяльності держави, у зв'язку із чим суспільні відносини, що виникають у процесі грошового обігу, включають до предмета фінансового права.

Зауважимо, що в юридичній науці термін "право грошового обігу" ще не набув поширення й не здобув визнання, проте, на нашу думку, сукупність правових норм, що регулюють порядок руху грошової маси (грошовий обіг) на території України, має бути визнана саме підгалуззю, а не інститутом фінансового права. До аргументів на користь такого підходу можна зарахувати такі:

1. Суспільні відносини, що виникають з приводу грошового обігу, мають певну своєрідність і родову відокремленість у межах фінансових відносин.
2. Сукупність норм, що регулюють грошовий обіг, як підгалузів фінансового права включає декілька правових інститутів, а саме:
 - інститут готівкового грошового обігу, який представлений правовими нормами, що регулюють готівковий грошовий обіг (порядок і форму випуску в обіг готівкових грошових знаків, обсяг і структуру готівкової грошової маси, порядок перевезення, зберігання, інкасації й розрахунків готівковими коштами, порядок проведення касових операцій тощо);
 - інститут безготівкового грошового обігу, який представлений правовими нормами, що регулюють рух безготівкових грошових коштів (порядок проведення безготівкової емісії, правила та форму здійснення безготівкових розрахунків);
 - інститут обігу іноземної валюти, який представлений правовими нормами, що регулюють валютні операції (правила й порядок обігу на території України готівкової та безготівкової іноземної валюти).
 Таким чином, сукупність норм, що регулюють рух грошової маси, є не інститутом фінансового права, як це стверджується у вітчизняній юридичній літературі, а більшим правовим формуванням, що включає до свого складу декілька правових інститутів.
3. Наявність у всіх названих інститутах деяких загальних основ, принципів грошового обігу, що поширюються на всі суспільні відносини, пов'язані з рухом грошових коштів. До них можна зарахувати такі:
 - грошовою одиницею України є гривня;
 - гривня є єдиним законним платіжним засобом, обов'язковим до прийому як засіб платежу на всій території України;
 - введення й емісія інших грошей в Україні не допускаються;
 - офіційне співвідношення між гривнею та золотом або іншими дорогоцінними металами не встановлюється;
 - органом, що здійснює державне регулювання грошового обігу в Україні, є Національний банк України.
4. Право грошового обігу не утворює самостійної галузі права, а є невід'ємною складовою (підгалуззю) фінансового права. Це твердження засноване на то-

му, що предмет фінансового права (суспільні відносини, що складаються в процесі формування, розподілу й витрачання державних грошових фондів) включає і відносини, що виникають у процесі руху грошової маси. Очевидно, що і формування, і розподіл, і витрачання державних грошових фондів опосередковані грошовим обігом. Без грошового обігу неможливо ні сформувати, ні використати жоден державний грошовий фонд.

Справедливості заради необхідно зазначити, що грошовий обіг опосередкує створення та використання не лише державних фондів грошових коштів, а й грошових фондів недержавних структур. Іншими словами, рух грошових коштів відбувається не лише в межах грошових фондів державних структур (комерційних і некомерційних), а й посідає значне місце в цивільному обігу. Те, що відносини, пов'язані з рухом грошової маси, часто є складовою цивільних правовідносин, не змінює їх публічно-правової суті. Як відомо, основою розмежування права на публічне та приватне є, насамперед, метод правового регулювання, що використовує та або інша галузь права. При цьому для галузей приватного права характерне застосування диспозитивного методу регулювання, а для публічного – імперативного. Відносини, що виникають у процесі грошового обігу, регулюються переважно імперативним методом, причому вони (відносини) підлягають досить детальній регламентації, а норми, що регулюють рух грошової маси, у більшості своїй не залишають учасникам цих правовідносин свободи вибору й не припускають автономії волі, таких характерних для приватного права. Грошовий обіг регулюється з метою захисту не приватних, а публічних інтересів, тому належить до публічного права.

Публічно-правовий характер регулювання грошового обігу пов'язаний з роллю, значенням і функціями руху грошової маси для всієї держави. Грошовий обіг в економіці, за образним виразом, утворює кровоносну систему всього економічного організму.

Усе вищесказане дає змогу стверджувати, що право грошового обігу, як підгалузь фінансового права, є сукупністю правових норм, які регулюють суспільні відносини, що виникають з приводу процесу (порядку) руху готівкових і безготівкових грошових коштів. При цьому рух грошових коштів включає декілька етапів:

1. Емісія грошей.
2. Рух грошей від одного власника до іншого, іншими словами, перехід права власності на гроші. При цьому підстави зміни власника грошей можуть бути абсолютно різними за своєю правовою природою: цивільно-правові договори й зобов'язання, податкові зобов'язання, адміністративні правопорушення.
3. Вилучення грошей з обігу.

При цьому кожен з названих етапів грошового обігу регулює чинне законодавство України. Це пояснюється особливою важ-

ливістю грошового обігу для національної економіки держави.

Предметом права грошового обігу є суспільні відносини, що виникають з приводу процесу (порядку) руху грошових коштів. Метод права грошового обігу збігається з методом фінансового права – це метод владних приписів, заснований на імперативному регулюванні суспільних відносин.

Інститути права грошового обігу включають норми, що регулюють порядок здійснення розрахунків, тобто розрахункові відносини. Традиційно розрахункові відносини є цивільно-правовими, оскільки вони часто виникають у межах інших цивільних правовідносин. Наприклад, розрахункові правовідносини виникають під час виконання основного цивільно-правового зобов'язання з надання яких-небудь послуг на відшкодувальній (грошовій) основі [4, с. 36].

Проте ми дотримуємося іншої думки щодо суті та правової природи розрахункових правовідносин, під якими слід розуміти врегульовані правом суспільні відносини, що виникають з приводу руху, переміщення грошових коштів. Змістом розрахункових правовідносин є переміщення грошових коштів, отже, це не що інше, як грошовий обіг, тобто рух грошової маси. А грошовий обіг, як було доведено вище, має публічно-правовий характер і регулюється з метою захисту не приватних, а публічних інтересів, тому належить до публічного права. З іншого боку, грошовий обіг нерозривно пов'язаний з грошовими фондами, які утворюються й витрачаються за допомогою якраз руху грошової маси.

Суспільні відносини, що складаються в процесі формування, розподілу й використання державних фондів грошових коштів, регулюються нормами фінансового права, отже, розрахункові відносини однозначно є фінансово-правовими, якщо одним із суб'єктів цих правовідносин є держава як власник державних грошових фондів. Такі відносини зазвичай виникають поза цивільними зобов'язаннями: наприклад, податкові правовідносини породжують розрахункові правовідносини. Між встановленням, обчисленням, сплатою податку і його надходженням у дохід держави завжди є ще одна стадія – перерахування податкового платежу, яка так само, як і інші стадії податкових правовідносин, підлягає правовому регулюванню. У такому разі розрахункові правовідносини виникли в межах фінансово-правових відносин. Отже, якщо розрахункові відносини виникають з приводу формування, розподілу й використання державних грошових фондів, вони є фінансово-правовими.

Складніше йде справа з обґрунтуванням зараховані до фінансового права розрахункових правовідносин, які виникають у межах цивільних правовідносин. У сучасному суспільстві абсолютна більшість розрахунків здійснюються в безготівковій формі. У зв'язку із чим у розрахункових правовідносинах, крім платника й одержувача грошових коштів, практично завжди бере участь

банк або небанківська установа як організація, що забезпечує переказ, переміщення грошових коштів. Діяльність цих учасників розрахункових правовідносин, що стосується переказу грошових коштів, здійснюється відповідно до спеціальних правил, що встановлюються Національним банком України – спеціальним органом державної влади, до функцій якого входить організація грошового обігу на території України. Більше того, ця категорія учасників розрахункових правовідносин має змішану публічно-приватну правову природу, а їх діяльність регулюють норми банківського права (щодо самостійності цієї галузі права в науковому середовищі тривають дискусії), а не цивільного. Усі розрахунки банки та небанківські кредитні установи проводять згідно з правилами здійснення розрахунків в Україні, які розробляє й затверджує Національний банк України. Отже, процес переміщення грошових коштів, незалежно від основи їх переміщення й форми власності платника та одержувача цих коштів, регулюють норми не цивільного, а фінансового права.

Простіше кажучи, господарюючі суб'єкти – учасники цивільних правовідносин самостійно в межах чинного законодавства України визначають форму розрахунків (акредитив, інкасо, чек тощо) за укладеною між ними угодою, і на цьому сфера дії цивільного права закінчується. Порядок здійснення самого платежу (згідно з визначеною в договорі формою) регулюється вже нормами фінансового права, тобто рух грошових коштів (як, у які строки, на якій підставі тощо), сам процес їх переміщення виходить за межі предмета цивільного права та регламентується нормами фінансового права.

Як відомо, суспільні відносини, врегульовані правом, юридична наука називає правовідносинами. Оскільки суспільні відносини, що виникають у процесі руху грошових коштів, є предметом правового регулювання, вони також мають бути визнані правовідносинами. Правовідносини у сфері грошового обігу – це врегульовані нормами права суспільні відносини, що виникають з приводу встановлення й виконання процесу (порядку) обігу на території конкретної держави готівкових і безготівкових грошових коштів як у національній, так і в іноземній валюті.

Як і будь-які правовідносини, правовідносини у сфері грошового обігу мають певну структуру, яка включає: об'єкт правовідносин, суб'єктів правовідносин і зміст правовідносин.

Об'єктом правових відносин є те, на що спрямовані суб'єктивні права і юридичні обов'язки його учасників, іншими словами, те, заради чого виникають правовідносини. Це можуть бути:

- матеріальні блага (речі, предмети, цінності);
- нематеріальні особисті блага (життя, честь, здоров'я, гідність, свобода тощо);
- поведінка, дії, послуги;
- результати духовної творчості;
- цінні папери, офіційні документи.

Об'єктами правовідносин у сфері грошового обігу є грошові кошти, до яких належать:

- а) гривні, що є в обігу, а також вилучені або такі, що вилучаються із обігу, але підлягають обміну у вигляді банкнотів Національного банку України і монети;
- б) кошти в гривнях на рахунках у банках та інших фінансових установах в Україні;
- в) грошові знаки у вигляді банкнотів, монети, що є в обігу і є законним платіжним засобом у відповідній іноземній державі або групі держав, а також вилучені або такі, що вилучаються з обігу, але грошові знаки, що підлягають обміну;
- г) кошти на рахунках у грошових одиницях іноземних держав і міжнародних грошових або розрахункових одиницях.

На відміну від національної грошової одиниці, іноземна валюта належить до категорії, обмеженої в обігу. Відповідно до ч. 2 ст. 533 Цивільного кодексу України, якщо у зобов'язанні визначено грошовий еквівалент в іноземній валюті, сума, що підлягає сплаті у гривнях, визначається за офіційним курсом відповідної валюти на день платежу, якщо інший порядок її визначення не встановлений договором або законом чи іншим нормативно-правовим актом.

Відповідно до ч. 3 ст. 533 цього ж Кодексу, використання іноземної валюти, а також платіжних документів в іноземній валюті при здійсненні розрахунків на території України за зобов'язаннями допускається у випадках, порядку та на умовах, встановлених законом.

Обмеження обігу іноземної валюти виявляється в тому, що угоди з нею повинні здійснюватися відповідно до спеціально встановлених правил і порядку, що відрізняється від звичайного порядку здійснення цивільно-правових угод. Наприклад, купівля-продаж іноземної валюти допускається тільки через спеціально уповноважені банки.

Суб'єктами правовідносин у сфері грошового обігу виступають органи державної влади, що уповноважені регулювати процес (порядок) руху грошової маси та контролюють дотримання цього процесу (порядку), фізичних і юридичних осіб, що здійснюють платежі або беруть участь у розрахунках іншим способом (наприклад, як посередники – банки та інші фінансові організації).

Змістом правовідносин у сфері грошового обігу є кореспондуючі права та обов'язки їх учасників (суб'єктів).

Конкретний набір цих прав і обов'язків залежить від виду правовідносин у сфері грошового обігу. Правовідносини, які охоплюються предметом права грошового обігу, можна класифікувати таким чином:

- 1) правовідносини, що виникають з приводу порядку проведення емісії готівкових і безготівкових грошових коштів. Змістом цих правовідносин є виняткове право Національного банку України монопольно здійснювати емісію грошей в Україні і обов'язок, що кореспондує цьому праву, усіх інших органів державної влади не втручатися в

- цю діяльність та обов'язок усіх фізичних і юридичних осіб на території України приймати як єдиний законний засіб платежу грошові знаки, випущені в обіг Національним банком України;
- 2) правовідносини, що виникають з приводу руху готівкових грошових коштів. Змістом цих правовідносин є право НБУ встановлювати обмеження на здійснення розрахунків готівковими грошовими коштами між юридичними особами і право органів державної влади вимагати від фізичних і юридичних осіб на території України здійснювати розрахунки в готівковій грошовій формі в порядку, встановленому чинним законодавством України. І юридичний обов'язок фізичних і юридичних осіб здійснювати розрахунки готівковими грошовими коштами в межах, встановлених чинним законодавством України: розрахунки за участю фізичних осіб у готівковій формі проводяться без обмежень, юридичні особи та фізичні особи – підприємці мають право розраховуватися між собою готівкою в межах суми, встановленої НБУ, усі юридичні особи зобов'язані дотримуватися встановлених чинним законодавством України правил ведення касових операцій;
 - 3) правовідносини, що виникають з приводу порядку руху безготівкових грошових коштів. Змістом цих правовідносин є право НБУ встановлювати правила, форми, терміни і стандарти здійснення безготівкових розрахунків і обов'язок усіх осіб, що здійснюють платежі в безготівковій формі, – дотримуватися встановлених НБУ правил;
 - 4) суспільні відносини, що виникають з приводу порядку руху готівкової й безготівкової іноземної валюти. Змістом цих правовідносин є право державних органів на встановлення обмежень на обіг іноземних грошових знаків у готівковій і безготівковій формі та обов'язок фізичних і юридичних осіб на території України дотримуватися цих обмежень.

Висновки. Доведено відокремлення в межах фінансового права підгалузі, що об'єднує правові норми, які регулюють грошовий обіг в Україні, – права грошового обігу, яке полягає в тому, що саме порядок руху грошових коштів, а не основа (причина) їх руху є предметом фінансово-правового регулювання.

У юридичній науці термін “право грошового обігу” ще не набув поширення й здобув визнання, проте сукупність правових норм, що регулюють порядок руху грошової маси (грошовий обіг) на території України, має бути визнана саме підгалуззю, а не інститутом фінансового права. На користь такої позиції свідчать такі аргументи:

1. Суспільні відносини, що виникають з приводу грошового обігу, мають певну своєрідність і родову відокремленість у межах фінансових відносин.
2. Сукупність норм, що регулюють грошовий обіг, як підгалузть фінансового права включає декілька правових інститутів, а саме:

- інститут готівкового грошового обігу, який представлений правовими нормами, що регулюють готівковий грошовий обіг (порядок і форму випуску в обіг готівкових грошових знаків, обсяг та структуру готівкової грошової маси, порядок перевезення, зберігання, інкасації й розрахунків готівковими коштами тощо);
- інститут безготівкового грошового обігу, який представлений правовими нормами, що регулюють рух безготівкових грошових коштів (порядок проведення безготівкової емісії, правила й форму здійснення безготівкових розрахунків);
- інститут обігу іноземної валюти, який представлений правовими нормами, що регулюють валютні операції (правила та порядок обігу на території України готівкової й безготівкової іноземної валюти).

Наявність у всіх названих інститутів деяких загальних основ, принципів грошового обігу, що поширюються на всі суспільні відносини, пов'язані з рухом грошових коштів, а саме: грошова одиниця України гривня є єдиним законним платіжним засобом, обов'язковим до прийому як засіб платежу на всій території України; введення й емісія інших грошей в Україні не допускаються; офіційне співвідношення між гривнею та золотом або іншими дорогоцінними металами не встановлюється; органом, що здійснює державне регулювання грошового обігу в Україні, є Національний банк України.

3. Право грошового обігу не утворює самостійної галузі права, а є невід'ємною складовою (підгалуззю) фінансового права. Це твердження засноване на тому, що предмет фінансового права включає і відносини, що виникають у процесі руху грошової маси. Очевидно, що і формування, і розподіл, і витрачання державних грошових фондів опосередковані грошовим обігом. Без грошового обігу неможливо ні сформувати, ні використати жоден державний грошовий фонд.

Встановлено, що право грошового обігу як підгалузть фінансового права є сукупністю правових норм, що регулюють суспільні відносини, які виникають з приводу процесу (порядку) руху готівкових і безготівкових грошових коштів.

Предметом права грошового обігу є суспільні відносини, що виникають з приводу процесу (порядку) руху грошових коштів. Метод права грошового обігу збігається з методом фінансового права – це метод владних приписів, заснований на імперативному регулюванні суспільних відносин.

Список використаної літератури

1. Алісов Є. О. Теоретичні проблеми правового регулювання грошового обігу в Україні / Є. О. Алісов. – Харків : Фоліо, 2004. – 288 с.
2. Воронова Л. К. Фінансове право України : підручник / Л. К. Воронова. – Київ : Прецедент : Моя книга, 2006. – 448 с.
3. Єлазаров О. П. Особливості здійснення безготівкових розрахунків за чинним за-

- конодавством України / О. П. Єлезаров // Держава та регіони. Серія: Право. – 2013. – № 4. – С. 38–43.
4. Єлезаров О. П. Розвиток нормативно-правового регулювання безготівкових розрахунків / О. П. Єлезаров // *Visegrad Journal on Human Rights*. – Bratislava : Paneuropean University., 2014. – № 2. – Р. 34–37.
5. Орлюк О. П. Фінансове право. Академічний курс : підручник / О. П. Орлюк. – Київ : Юрінком Інтер, 2010. – 808 с.

Стаття надійшла до редакції 12.12.2015.

Яськів Б. А. Денежный оборот в системе финансового права

В статье отмечается, что право денежного оборота как подотрасль финансового права является совокупностью правовых норм, которые регулируют общественные отношения, возникающие по поводу процесса (порядком) движения наличных и безналичных денежных средств. Предметом права денежного оборота являются общественные отношения, возникающие по поводу процесса (порядком) движения денежных средств. Общественные отношения, которые складываются в процессе формирования, распределения и использования государственных фондов денежных средств, регулируются нормами финансового права, потому расчетные отношения являются финансово-правовыми, если одним из субъектов этого правоотношения есть государство как владелец государственных денежных фондов. Правоотношения в сфере денежного оборота – урегулированные нормами права общественные отношения, возникающие по поводу установления и выполнения процесса (порядком) обращения на территории конкретного государства наличных и безналичных денежных средств как в национальной, так и в иностранной валюте.

Ключевые слова: денежный оборот, перевод, деньги, финансовая деятельность, платежная система, безналичные расчеты, банкноты, монеты.

Yaskiv B. The Turnover in the System of Financial Law

The author marks in the article that a law for turnover as subindustry of financial right is a body corporate and politic of laws, that regulate public relations that arise up concerning the process (to the order) of motion of available and cashless monetary resources. The article of right for turnover are public relations that arise up concerning the process (to the order) of cash flow. Public relations, that is folded in the process of forming, distribution and use of state funds of monetary resources, are regulated by the norms of financial right, that is why calculation relations are financially-legal, if one of subjects of this legal relationship there is the state as a proprietor of state money funds. Legal relationships in the field of turnover are the well-regulated norms of right public relations that arise up concerning establishment and implementation of process (to the order) of appeal on territory of the concrete state of available and cashless monetary resources both in national and in foreign currency.

Legal relationships that is embraced by the article of right for turnover it is possible to classify on:

legal relationships that arise up concerning the order of realization of emission of available and cashless monetary resources. The table of contents of these legal relationships is an absolute title of the National bank of Ukraine monopolistic to carry out emission of money in Ukraine and duty that corresponds to this right, all other public authorities not to interfere in this activity and duty of all physical and legal persons on territory of Ukraine to accept as an only legal medium of exchange the money signs issued and outstanding by the National bank of Ukraine.

legal relationships that arise up concerning motion of available monetary resources. The table of contents of these legal relationships is a right for НБУ to set a limit on realization of calculations in cash monetary resources between legal entities and right for public authorities to require from physical and legal persons on territory of Ukraine to carry out calculations in an available money form in the order set by the current legislation of Ukraine. And legal duty of physical and legal persons to carry out calculations in cash monetary resources within the framework, set by the current legislation of Ukraine: calculations with participation of physical persons in an available form are conducted without limitations, legal entities and physical persons-businessmen have a right to settle accounts inter se by a cash on hand within the limits of the sum set to НБУ, all legal entities are under an obligation to adhere to set the current legislation of Ukraine of rules of conduct of cash operations.

legal relationships that arise up concerning the order of motion of cashless monetary resources. The table of contents of these legal relationships is a right for НБУ to set rules, forms, terms and standards of realization of non-cash settlements and duty of all persons that arrange for payments in a cashless form to stick to set НБУ of rule.

public relations that arise up concerning the order of motion of available and cashless foreign currency. By the table of contents these legal relationships are right for public organs on establishment of limits on the appeal of foreign money signs in an available and cashless form and duty of physical and legal persons on territory of Ukraine to adhere to these limitations.

Key words: turnover, translation, money, financial activity, payment system, non-cash settlements, paper currencies, checks.